

Staroveká literatúra

3500 pred Kristom – 500 po Kristovi

➤ orientálne literatúry

- SUMERSKÁ
- HEBREJSKÁ

➤ antická literatúra

- GRÉCKA
- RÍMSKA

SUMERSKÁ LITERATÚRA

- ✓ POLYTEIZMUS
- ✓ PODRIADENOSŤ ĽUDÍ BOHOM, KTORÍ MAJÚ Kladné aj záporné vlastnosti
- ✓ „POLOBOHOVIA“
- ✓ TÚŽBA HRDINOV PO SLÁVE A NESMRTEĽNOSTI, ICH VÝNIMOČNOSŤ
- ✓ SYMBOLIKA POSTÁV A PREDMETOV (NAPR. SEKERA, KOŠEĽA, RASTLINA NESMRTEĽNOSTI)
- ✓ SPRACOVANIE NAJSTARŠÍCH PRÍBEHOV DO ROZSIAHLEHO EPICKÉHO DIELA

- ✓ Sumeri – prvý historicky známy kmeň
- ✓ Mezopotámia – medzi rieками Eufrat a Tigris (dnešný Irak)
- ✓ slávne mestá (Babylon, Akkad, Ur, Uruk, ...)
- ✓ pamiatky zachované v klinovom písme
- ✓ najstaršia a najväčšia pamiatka sumerskej literatúry **Epos o Gilgamešovi**
  - Gilgameš, vládca Uruku, bol synom človeka a matky bohyne, z dvoch tretín bol a z jednej tretiny človek
  - bohovia mu dali krásu, múdrost a silu, ktoré očarili bohyňu Ištar
  - Gilgameš ju odmietol a pokoril – bohovia za tento či potrestali jeho priateľa Enkidua, ten umiera v horúčkach
  - aj Gilgameš bol smrteľný, preto sa rozhodol získať nesmrteľnosť
  - vydáva sa teda na cestu za Utanapištímom, jediným nesmrteľným človekom (bohovia mu darovali večný život)
  - Utanapištím prežil potopu sveta a jeho príbeh sa podobá na biblický príbeh o Noemovi
  - Utanapištím poradí Gilgamešovi, aby vydržal bdiť šesť dní a sedem nocí, to však nedokáže
  - ďalšia možnosť, ako byť nesmrteľným, je získať rastlinu nesmrteľnosti, tú však v nestráženej chvíli zožerie had
  - Gilgamešovi sa teda nepodarí získať nesmrteľnosť, tú môžu darovať len bohovia
  - v závere eposu sa zronený a nešťastný Gilgameš sťažuje prievozníkovi, že hoci veľa vytrpel a vykonal, nie je nesmrteľný
  - dostáva odpoved', ktorá je hlavnou myšlienkovou eposu: *Nemôže nájsť večný život človek, môže si však zachovať večné meno. Svojím dielom si sa stal nesmrteľným, hrdina Gilgameš.*

✓ EPOS / MÝTUS

- rozsiahly literárny útvar, v antickej literatúre zostavený v časomernom veršovom systéme
- spracúva veľké historické udalosti, ktoré sú spojené s nejakým národom, kmeňom, jeho vodcami
- rozpráva o dávnych udalostiach
- hlavná dejová línia a viaceré vedľajšie dejové línie
- množstvo postáv
- ustálená kompozícia
  - **propozícia** (úvod- básnik stručne zhrnie obsah diela)
  - **invokácia** (vzývanie múzy)
  - **in medias res** (vhupnutie priamo do deja)

HEBREJSKÁ LITERATÚRA

- najmladšia z orientálnych literatúr, zachovala sa nepretržitým podaním od jej vzniku až dodnes
- jej nositeľmi sa stali Židia, židovské náboženstvo
- predstavuje ju BIBLIA – jej poznanie patrí k všeobecnej vzdelanosti

BIBLIA (1200 pr. n. l.)

» dve časti: **STARÝ ZÁKON**

NOVÝ ZÁKON

* STARÝ ZÁKON:

- je svätoou knihou židovského náboženstva
- vznikal v priebehu viacerých storocí pred narodením Krista
- v židovstve má názov *tóra*
- kresťania ho prevzali ako 1. časť svojej Biblie
- súhrn spisov židovského a kresťanského náboženstva, kódex kresťanskej filozofie a morálky
- tvorí ho **46** kníh trojakého druhu:
- **1/ historické**
  - 5 kníh Mojžišových = Pentateuch (Genezis, Exodus, Levitikus, Numeri, Deuteronomium)
  - Jozue, Sudcov, Rút, Kráľov, Kroník, Ezdráš, Tobiáš, Judita, Ester
- **2/ poučné a básnické**
  - Jób, Žalmy, Príslovia, Kazateľ, Pieseň piesní, Múdrosti, Sirachovho syna
- **3/ prorocké**
  - Izaiáš, Jeremiáš, Ezechiel, Daniel
  - Baruch, Zachariáš, Ozeáš, Habakuk, Aggeus, Joel, Amos

* NOVÝ ZÁKON:

- tvorí ho **27** kníh trojakého druhu:
  - **1/ historicke**
    - 4 evanjeliá (Marek, Matúš, Lukáš, Ján)
    - Skutky apoštolov
  - **2/ poučné**
    - listy apoštolov
      - Pavol: Rimanov, Korintanom, Galatianom, Efezanom, Kolosanom, Filipanom, Solúnčanom, Timotejovi, Títovi, Filemonovi, Hebrejom / Jakub, Ján, Peter, Júda Tadeáš
  - **3/ prorocke**
    - Apokalypsa = Zjavenie sv. Jána
-
- synoptické evanjeliá = Matúšovo, Markovo, Lukášovo
    - v podstate obsahujú ten istý prehľad Ježišovho učenia
    - Jánovo – najmladšie, liší sa štýlom, obsahom, výkladmi činov a slov Ježiša
  - v knihách Nového zákona je zachytené učenie Ježiša Krista, jeho výklad, počiatky cirkvi i predpoved' konca sveta
  - spisy Nového zákona boli písané v hovorovej gréctine
  - so šírením kresťanstva vznikali aj nové preklady Biblie
  - dôležitý bol preklad sv. Hieronyma v 4. storočí (Vulgata)
  - najstarší staroslovenský preklad pochádza od sv. Cyrila a Metoda
-
- Biblia je špecifickou knihou: je súčasne uměleckým, náboženským, historickým dielom
  - je najčítanejším, najinterpretovanejším a najprekladanejším dielom svetovej literatúry
  - vydaná vo viac ako 2000 svetových jazykoch

ANTICKÁ LITERATÚRA

- **antika** – súhrnný názov pre grécky a rímsky starovek, jeho kultúru
- 700 p. n. l. – 500 n. l.
- antická literatúra je najstaršou a najvýznamnejšou epochou v európskej literatúre
- zahŕňa starovekú grécku a rímsku literatúru

GRÉCKA LITERATÚRA 900 p. n. l. – 500 n. l.

- z tohto obdobia pochádzajú **Homérove eposy:** **ILIAS**

ODYSEA

ILIAS

- písaný hexametrom (6 – stopový verš)
- dej sa dotýka posledných dní 10 – ročnej vojny s mnohými retrospektívami (návrat do minulosti, k minulým udalostiam)
- vojna medzi Trójou = gr. Ilion a Spartou
- príčinou vojny je únos krásnej Heleny, manželky spartského kráľa Meneláa
- Helenu uniesol Paris (bolo to predurčené bohmi)
- Meneláos zorganizoval vojenskú výpravu proti Tróji
- trójsky hrdina Achilles sa však odmieta zúčastniť bojov kvôli ukoristenej otrokyni
- okrem vojnových udalostí sú tu vykreslené aj niektoré mytologické príbehy
- do deja zasahujú aj grécki bohovia (Zeus, Hefaistos, Pallas Aténa, Afrodita, Apolón, ...)
- postavy a bohovia sú idealizovaní
- štýl eposu je patetický

ODYSEA

- dej sa odohráva po skončení trójskej vojny
- Odyseus sa vyznamenal tým, že dal postaviť obrovského dreveného koňa, do ktorého sa ukryli najlepší bojovníci a takto pomocou ľsti zničili hrdinské mesto
- vojna v starovekom epose je meraním sôr smrteľníkov a zábavou bohov, ktorí môžu meniť osudy ľudí
- z ich vôle sa všetci vrátili domov, len Odyseov návrat je dlhá, ťažká a úmorná cesta plná nebezpečenstiev
- Odysea trestá Poseidon (boh mora) a ochraňuje ho Pallas Aténa (bohyňa múdrosti a mieru)
- Odysea je doplnená množstvom mytologických a fantastických motívov a postáv
- oslavuje šikovnosť Odysea a vernosť jeho manželky Penelopy

- od 7. storočia pr. n. l. sa homérske básne stali všeobecným kultúrnym majetkom celého antického sveta
- ovplyvňovali umelecký cit, myslenie, vývoj slovesného a výtvarného umenia
- slovo básnik znamenalo v grécku to isté čo Homér a básnikovi sa dostávalo priam božskej úcty

- veľkú obľubu si u starých Grékov získali bájky **EZOPOVE BÁJKY**
  - Ezop bol pôvodne otrokom
  - väčšina bájok sa odohráva vo svete zvierat
  - zvieratá, hmyz i rastliny sú obohatené o ľudské vlastnosti a ako ľudia sa aj správajú
  - na základe charakteristických vlastností alebo podoby sa stávajú typom (prefikovaná líška, pracovitý mravec, krutý lev, ...)
  - v mnohých bájkach vystupujú aj ľudia, ktorí sú typizovaní podľa vzhľadu, stavu alebo povolania

EZOP: O líške a strapci hrozna

Líška bežala cez pole v zlatistom slnečnom dni. Končisté uši mala nastražené, vetrila nosom, či nezachytí známky nebezpečenstva. Ľudia ju nemali radi. Zastala na okraji vinohradu. Po drevených koloch sa popínali stovky viničov. Z nich viseli obrovské strapce šťavnatého hrozna. Uchmatnem si z nich, kým príde gazda,“ pomyslela si líška. Natiahla sa a chňapla po najbližšom strapci. Bol však privysoko. Vrčiac od zúrivosti zacúvala, rozbehla sa, vyskočila do vzduchu a klapla mocnými čeľustami naprázdno. Po viacerých neúspešných pokusoch vyla od zlosti a skúšala to znova a znova. Celú hodinu behala, skákala, ale hrozna sa nedočkala. Napokon to vzdala a odišla preč. „Ved’ to hrozno vlastne ani nechcem – určite je kyslé a zlé!“

Poučenie: Ked’ niekedy nemôžeme získať to, čo sme chceli, tvárame sa, že sme o to vôbec nestáli.

g r é c k a   d r á m a

- **grécka dráma** si zachovala tradičné spojenie slova, hudby a tanca, iba dialógy sa recitovali
- súčasťou gréckej drámy bol zbor, ktorý sprevádzal piesňou a tancom
- herci vystupovali v maskách, ktoré mali magický význam

SOFOKLES

Antigona

- po smrti tébského kráľa Oidipa sa ujali vlády jeho dvaja synovia Eteokles a Polyneikos
- Eteokles však brata zbavil vlády a vyhnal ho zo zeme
- Polyneikos odišiel do Argu ku kráľovi Adrástovi, ktorého dcéru Argiu si vzal za manželku a prehovoril ju, aby spolu s inými vladármi podnikli výpravu „siedmi proti Tébam“
- ich vojsko však bolo Tébanmi premožené a obaja bratia sa v súboji navzájom zabili
- vlády sa ujal Kreón, Oidipov švagor a ich strýko
- ten vydal rozkaz, aby Eteokles, ktorý padol pri obrane vlasti, bol čestne pochovaný
- telo Polyneika, ktorý pritiahol s vojskom proti vlasti ako nepriateľ, má zostať nepochované
- proti tomu sa vzoprie sestra padlých bratov Antigona
- tým začína dej tragédie, stavajúci pred nás konflikt lásky a povinnosti, tradície a moderna
- zrážka medzi mocou a mravným princípom je aj generáčnym konfliktom
- mladí – Antigona a Haimon – reprezentujú svedomie, rozum
- sú ochotní o svojich názoroch diskutovať, vysvetľovať, presviedčať odporuču
- Kreon ako predstaviteľ starej generácie a stelesnenia krutej moci stavia svoju autoritu na bezvýhradnej poslušnosti a nemenných dogmách
- Sofokles dôkladne uplatnil dramatickú výstavbu dejá:
  - úvod = expozícia
  - zápletka = kolízia
  - vyvrcholenie = kríza
  - obrat v deji = peripetia
  - tragicke rozuzlenie = katastrofa

- zrážka medzi mocou a mravným princípom je aj generačným konfliktom
- mladí – Antigona a Haimon – reprezentujú svedomie, rozum
- sú ochotní o svojich názoroch diskutovať, vysvetľovať, presviedčať odporuč
- Kreon ako predstaviteľ starej generácie a stelesnenia krutej moci stavia svoju autoritu na bezvýhradnej poslušnosti

OSOBY

- * Antigona – dcéra tébskeho kráľa Oidipa
- * Isména – mladšia dcéra kráľa Oidipa
  - * Kreón – tébsky kráľ
  - * Eurydika – Kreontova žena
  - * Haimon – Kreontov syn a Antigonin snúbenec
  - * Teiresias – veštec
  - * strážnik
  - * posol
  - * zbor tébských starcov

- Antigona sa stáže Ismény, že Kreón vydal rozkaz nepochovať Polyneikovo telo, lebo bojoval proti vlasti, jeho telo má zostať na bojisku vtákom a psom - kto zákaz poruší, zomrie
- Antigona sa napriek tomu rozhodla pochovať bratovo telo
- pýta sa Ismény, či jej pomôže, tá sa bojí a odhovára ju, Antigona ju vysmeje, hnevá sa, že jej nechce pomôcť
- Eteokla pochovájú so všetkými poctami, Polyneika nechajú psom
- Kreón už poslal k Polyneikovmu telu stráž
- ku kráľovi príde strážnik so zvestou, že niekto práve pochoval Polyneikovo telo, nevedia však kto
- vtom príde iný strážnik, priviedie Antigonus, ktorá porušila zákon, pochovala bratovo telo – strážnik ju pri tom prichytil
- Antigona nezapiera, ku všetkému sa prizná, je hrdá na svoj čin a nebojí sa trestu
- privedú Isménu, ktorá sa prizná k spoluúčasti, Antigona tomu odporuje, obraňuje nevinnú Isménu
- Kreón sa rozhodne zahubiť Antigonus, Isménu nechá žiť
- Antigonu zatvoria do skalnej hrobky, nechajú jej tam jedlo, aby ťarcha viny za jej smrť nepadla na celý štát
- Antigona sa zmierila so svojím osudom, je pripravená umrieť
- za kráľom príde veštec Teiresias a odhovára ho od rozkazu, Antigona by nemala zomrieť
- Kreón nechce ustúpiť, no po Teiresiasovej hrozbe, že za smrť Antigony zaplatí vlastnou krvou, ustúpi
- na radu náčelníka rozkáže vybrať Antigonus z hrobky a Polyneikovo telo pochovať
- sám sa vyberie k hrobu, kde sa dozvie, že Antigona sa obesila na svadobný závoj a aj Haimon spáchal samovraždu – prebodol sa
- ked' sa o tom dozvie Eurydika, Haimonova matka, tiež sa prebodne mečom
- Kreón si až teraz uvedomí svoju vinu a cíti sa zodpovedný za ich smrť

Rímska literatúra

(300 pr. n. l. – 500 n. l.)

- dejiny rímskej literatúry sa začínajú v čase, keď už grécka literatúra prekvitá
- jednotlivé druhy slovesného umenia prevzala rímska literatúra z gréckej literatúry

➤ RÍMSKA PRÓZA

- na rozvoj rímskej epiky mal vliv rozvoj rečníctva a dejepisectva
- za najväčších rétorov sa pokladajú:
    Marcus Tullius CICERO
    Gaius Julius CAESAR

➤ RÍMSKA POÉZIA

- dosiahla vrchol za vlády cisára Augusta
- neprekonateľnú úroveň dosiahli básnické diela nasledovných básnikov:

Quintus HORATIUS Flaccus

Publius VERGILIUS Maro

Publius OVIDIUS Naso